

FITS 2025

Cântecele de la sfârșitul zilelor

Cristina MODREANU

11

Acum doi ani, când Tiago Rodriguez a venit la București în FNT cu spectacolul său *Catarina sau plăcerea de a ucide fasciști* ne-a șocat cu viziunea lui despre creșterea pericolului extremismului de dreapta, care la noi încă nu devenise atât de evident o realitate. Între timp, avertismentul de atunci s-a adeverit și suntem cu toții la fel de îngrijorați cum era el atunci când a creat acest spectacol prezentat în turneu peste tot în lume (cel mai recent la New York în 2024).

Dar artistul continuă povestea lui în teatru pe mai multe paliere, animat de dorința de a le da voce actorilor, și nu de a-i folosi pentru interpretarea unor roluri imaginate de el, așa cum declară adesea¹. Anul acesta, la Festivalul Internațional de Teatru de la Sibiu, a fost prezentat spectacolul lui *Morții nu mai mănâncă iaurt*, parte dintr-o serie mai amplă denumită *Histoire(s) du Theatre*². Cu un subiect apolitic, extrem de personal și de sensibil, căruia i se potrivește simplitatea decorului și conceptul axat pe textura sound-ului mai mult decât pe alte elemente teatrale, *Morții nu mai mănâncă iaurt* scrie un capitol de jurnal personal al artistului. Spectacolul e creat în urma morții tatălui său, care intenționa să scrie pe patul de moarte o istorie a activității sale de jurnalist, motivat de prezența unei actrițe care le făcea vizite celor internați în spital pentru a le menține o bună stare psihică. Coincidența a făcut ca fiul să o fi cunoscut pe actrița respectivă, Teresa, pe care o revede la înmormântarea tatălui,

1. <https://www.youtube.com/watch?v=Nm6sM5HAFmw>

2. O producție NTGent, în colaborare cu Culturgest Lisboa, Piccolo Teatro Milano – Teatro d'Europa și Wiener Festwochen.

Morții nu mai mănâncă iaurt • foto: Andrei Văleanu

reconstituind din discuțiile cu ea și din propriile amintiri povestea celui dispărut, pe care acesta n-a mai apucat să o scrie.

„Scriind” această poveste într-un spectacol, Tiago Rodriguez îi dă contururi sonore și vizuale, construind un univers în penumbra, impregnat de suferința încercată la pierderea tatălui. E o manifestare a doliului filial, dar este, în același timp, un spectacol cu o dimensiune luminoasă, venind chiar din speranța, transmisă nouă, celor din public, că nu dispărem cu totul când ne ducem, ci rămânem în sentimentele și memoria celor care ne-au cunoscut.

Întrebarea cheie care se repetă în spectacol: *Are there songs at the end of the days?*

Mai sunt cântece la capătul zilelor? capătă, astfel, un răspuns afirmativ.

Există, desigur, și accente politice în spectacol, inserate subtil în descrierea relației tată-fiu, reprodusă în spectacol în mod brechtian, prin distanțare de personaje, ambele jucate de performere care își schimbă rolurile între ele și poartă bărbii false, la vedere, numele personajelor fiind, de altfel, *Barbă lungă* și *Barbă scurtă*. Cei doi se contrazic pe probleme politice, tatăl îi cere fiului să voteze partidul pe care l-ar fi votat el dacă ar mai fi putut, producând un episod de șantaj emoțional — „sunt ultimele mele alegeri!” Fiul promite, dar revine

FESTIVAL

ENG

At FITS 2025, Tiago Rodriguez's *The Dead Don't Eat Yogurt* transforms personal grief into theatre, blending memories of his father with fado music, political nuances, and minimalist staging. Rimini Protokoll's *Futur4* explores AI through Ursula Gärtner's life story, archived as a "Ursula_bot" meant to speak to her future granddaughter, raising questions about memory, technology, and legacy. Both works invite reflection on identity, relationships, and the future without offering definitive answers.

Morții nu mai mănâncă iaurt • foto: Andrei Văleanu

Morții nu mai mănâncă iaurt • foto: Andrei Văleanu

după vot și își anunță tatăl, cu părere de rău, că nu și-a putut ține promisiunea și a votat conform convingerilor proprii. Suntem, astfel, martori la o confruntare ce definește astăzi multe familii din lume, în care populismul propulsat de rețelele sociale a produs fisuri adânci. Un alt insert politic vine din prezența asistentei, care e o emigrantă de culoare, botezată de tată „the worst nurse in the world”/cea mai nepricepută asistentă din lume, pe scurt „Worst”, pentru ca în cele din urmă între cei doi să se lege, totuși, o relație umană emoționantă. Asistenta (interpretată de actrița belgiană de origine nigeriană Lisah Adeaga) are rolul important de narator, care le explică spectatorilor, în manieră brechtiană, momentele principale ale istoriei de pe scenă, dar și diferențele dintre întâmplările trăite și replica lor teatrală. Venite dintr-o terță sursă, informațiile își pierd din încărcătura emoțională și sunt salvate de la un eventual patetism care vine la pachet cu tratarea unui asemenea subiect.

Ca și în alte spectacole ale sale, Tiago Rodriguez preia ca „ready-made” un

element definitoriu al culturii portugheze, în acest caz o piesă de fado interpretată impecabil de actrița și compozitoarea Beatriz Brás. Muzica spectacolului, semnată de Helder Gonçalves, care este permanent în scenă, întins pe un pat de spital de unde se aud solo-uri de chitară punctând acțiunea (sunet: Frederik Vanslembrouck), este infuzată de fado, care permează toate momentele ca o fantomă, o prezență invizibilă încărcată de melancolie și resemnare, ilustrând perfect numele pe care îl poartă și care se traduce, pe filieră latină, prin soartă, destin.

Futur4: Profetia Rimini Protokoll despre viitor sau Teatrul ferestrelor deschise

La conferința care a marcat premiera coproducției *Futur4* în cadrul FITS 2025 au fost lansate sau reiterate o serie de idei fundamentale legate de rolul culturii, cum ar fi „școala trebuie să fie un laborator, locul în care găsești mărul și încerci să-l mănânci în alt fel!” (Daniel Wetzel/Rimini Protokoll), „avem o responsabilitate să punem oamenii împreună și să fundamentăm înțelegerea reciprocă” (Joachim

Umlauf/Goethe Institut) sau „prin cercetare artistică poți face vizibile poveștile invizibile” (Nicole Colin/ coordonatoarea proiectului NARDIV, din care face parte spectacolul). Sprijinită fiind de mai multe entități³, noua producție reflectă interesul tot mai amplu în societate pentru Inteligența Artificială. Mai exact, cum poate fi ea utilizată, care sunt beneficiile și care îi sunt limitele, care pot fi pericolele folosirii ei nereglementate, etc.

Deși urmărisem discuțiile despre AI, eu nu folosisem chatGPT anterior vizionării spectacolului, așadar unele detalii despre

3. O producție Rimini Apparat cu sprijinul Goethe-Institut București, Hessisches Staatstheater Wiesbaden, Festivalul Internațional de Teatru de la Sibiu / Teatrul Național „Radu Stanca” Sibiu (România), Theater RAMPE Stuttgart și Theater im Pumpenhaus. Producție finanțată prin programul „NARDIV – United in Narrative Diversity? Cultural (Ex-)Change and Mutual Perceptions in Eastern and Western Europe at the threshold of the digital age”, finanțat prin programul Horizon Europe al Uniunii Europene, conform acordului de grant nr. 101095171. Cu sprijinul Fundația Baden-Württemberg și Kunststiftung NRW.

Futur4 • foto: Andrei Văleanu

Futur4: Profeția Rimini Protokoll despre viitor • foto: Andrei Văleanu

programarea boturilor, prompt-uri, sau lingvistică computațională mi-au încărcat puțin prea mult orizontul de vizionare. Dar a rămas de mare impact felul în care, în dialog cu chatGPT, performera Ursula Gärtner și-a revăzut și reinterpretat amintirile, și-a contextualizat microistoria personală în cadrul amplu al istoriei minorității germane din România și, în ultimele scene, și-a „programat” viitorul. Asistată permanent de o specialistă în computere, Xenia Klinge, care ținea locul fiului Ursulei, nevoit să părăsească proiectul fiindcă a devenit tată înainte de finalizarea repetițiilor, Ursula a traversat din nou a doua jumătate a secolului 20 și primele decenii din secolul 21, reconstituind din fotografii de familie, obiecte, amintiri recontextualizate și dialogul cu Xenia și cu computerul, traseul extraordinar al unei fete născute în Transilvania, într-o comunitate de sași, vândută de statul român împreună cu familia ei statului federal german în anii 80, adaptându-se apoi cu greu într-o nouă lume, devenită activistă pentru drepturile omului, căsătorită cu un congolez, tatăl fiului ei care lucrează astăzi cu computere, imaginând viitorul. Ursula e provocată în

spectacol să programeze împreună cu Xenia un Ursula_bot care să arhiveze informații personale ale „originalului” uman, inclusiv vocea ei, și să fie capabil să dialogheze cu nepoata tocmai născută, atunci când Ursula nu va mai fi. Probele făcute în spectacol trezesc senzații mixte spectatorului, care aude vocea Ursulei când computerul răspunde la întrebările femeii, uimită și ea de detaliile inedite incluse în răspunsurile botului. Și totuși, sunt multe lucruri care lipsesc din acest dialog, sunt și unele erori, din când în când botul se blochează sau răspunde cu clișee, demonstrându-și limitele. Întrebată de Xenia spre finalul spectacolului dacă are încredere să o lase pe Ursula_bot să dialogheze cu nepoata ei când ea nu va mai fi, Ursula răspunde că trebuie să se mai gândească, nefiind chiar sigură. În scena finală, fotografiile de familie prezentate pe parcursul spectacolului de Ursula sunt animate cu ajutorul AI, și apar pe toate ecranele din scenă, ca o demonstrație despre capacitatea inteligenței artificiale de a reimagina arhivele de informații – în acest caz o arhivă personală – redându-le circuitului contemporan. Altfel spus, o demonstrație a

puterii AI de a spune poveștile noastre în alte feluri.

Imaginația creativă și originalitatea găsirii de noi drumuri artistice au definit încă de la înființare activitatea colectivului Rimini Protokoll, cunoscut pentru că nu folosește actori în sensul tradițional, ci experți în domeniile la care se referă spectacolul – de la bibliotecari și profesori de filosofie într-un spectacol precum *Das Kapital*, primul cu care au venit în România în 2008, la chirurghi sau persoane îndrăgostite într-un spectacol despre inimă, sau o persoană-archivă istorică precum Ursula, alături de o ingineră specializată în lingvistica computațională, în *Futur4*. Spectacolele lor, care întorc un subiect pe toate părțile, într-o analiză dialectică performativă, sunt profetice, dacă le privim retroactiv, ceea ce face și mai interesantă propunerea dilematică din *Futur4*. Spectacolul nu dă răspunsuri, dar ne arată posibilități, ne sugerează să ne deschidem orizontul și să nu refuzăm ceea ce aduce viitorul. Ca întotdeauna în cei 25 de ani de existență împliniți anul acesta, Rimini Protokoll se dovedește un teatru al ferestrelor deschise.